

Alle dieren tellen mee

Janine Janssen is hoofd onderzoek van het Landelijk Expertise Centrum Eer Gerelateerd Geweld van de nationale politie en lector Veiligheid in afhankelijkheidsrelaties aan Avans Hogeschool.

Bijna twintig jaar geleden promoveerde de Vlaamse criminologe Geertrui Cazaux op een kritisch pleidooi voor een ‘non-speciesistische criminologiebeoefening’. Zij staat een criminologie voor waarin niet de behoeften van de mens centraal staan, maar waarin ook ruimschoots aandacht is voor het leed dat mensen andere diersoorten berokkenen. Het volgen van haar opvattingen heeft consequenties voor de inrichting van de veiligheidszorg.

Dieren komen er in de sociale wetenschappen er maar bekaaid van af. Dat is raar als je bedenkt welke belangrijke rol ze in onze samenleving spelen: we eten ze op, maken er kleding en schoeisel van, ze houden ons gezelschap en we gebruiken ze ook wel eens als wapen.

Ook in de *mainstream* criminologie is aandacht voor andere dieren beperkt, tenzij je ze kunt stelen (stropen), smokkelen, verhandelen of ze aanspoort om mensen te bijten. Het zijn simpelweg goederen of wapens of instrumenten – denk bijvoorbeeld aan paarden of honden in de rechtshandhaving. Daarnaast kunnen dieren ook slachtoffer worden van mensen, die dieren misbruiken en/of mishandelen.

Daar waar aandacht is voor het mishandelen van dieren, wreekt zich dat ze als ‘dingen’ worden gezien en niet als voelende wezens. In studies gaat het daarbij dan nog het meest over (veronderstelde) signaalfunctie van dierenmishandeling: er zijn bibliotheken volgeschreven over de voorspellende functie van geweld tegen dieren van intermenselijk geweld, waarbij het lijden van dieren *an sich* er weinig toe lijkt te doen, ze hebben dezelfde ondankbare taak als kanaries in de kolenmijn.

Mede geïnspireerd door het werk van de criminoloog Piers Beirne – een grote naam op het terrein van wat tegen-

woordig ‘groene criminologie’ wordt genoemd (zie bijvoorbeeld: Beirne, 2007) – zet Geertrui Cazaux zich in voor een ‘non-speciësistische’ criminologie (speciëcisme = discriminatie naar soort, m.n. door mensen van dieren). Zij maakt zich sterk voor een visie op andere species, waarin die soorten niet uitsluitend op hun eventuele nuttigheid of schadelijkheid voor mensen worden beoordeeld. In een non-speciësistische criminologie staat juist de omgekeerde vraag centraal: het gaat er niet zozeer om wat wij aan dieren hebben of tot op welke hoogte ze voor ons gevaarlijk zijn, maar om de vraag hoe wij de levens van andere soorten beïnvloeden.

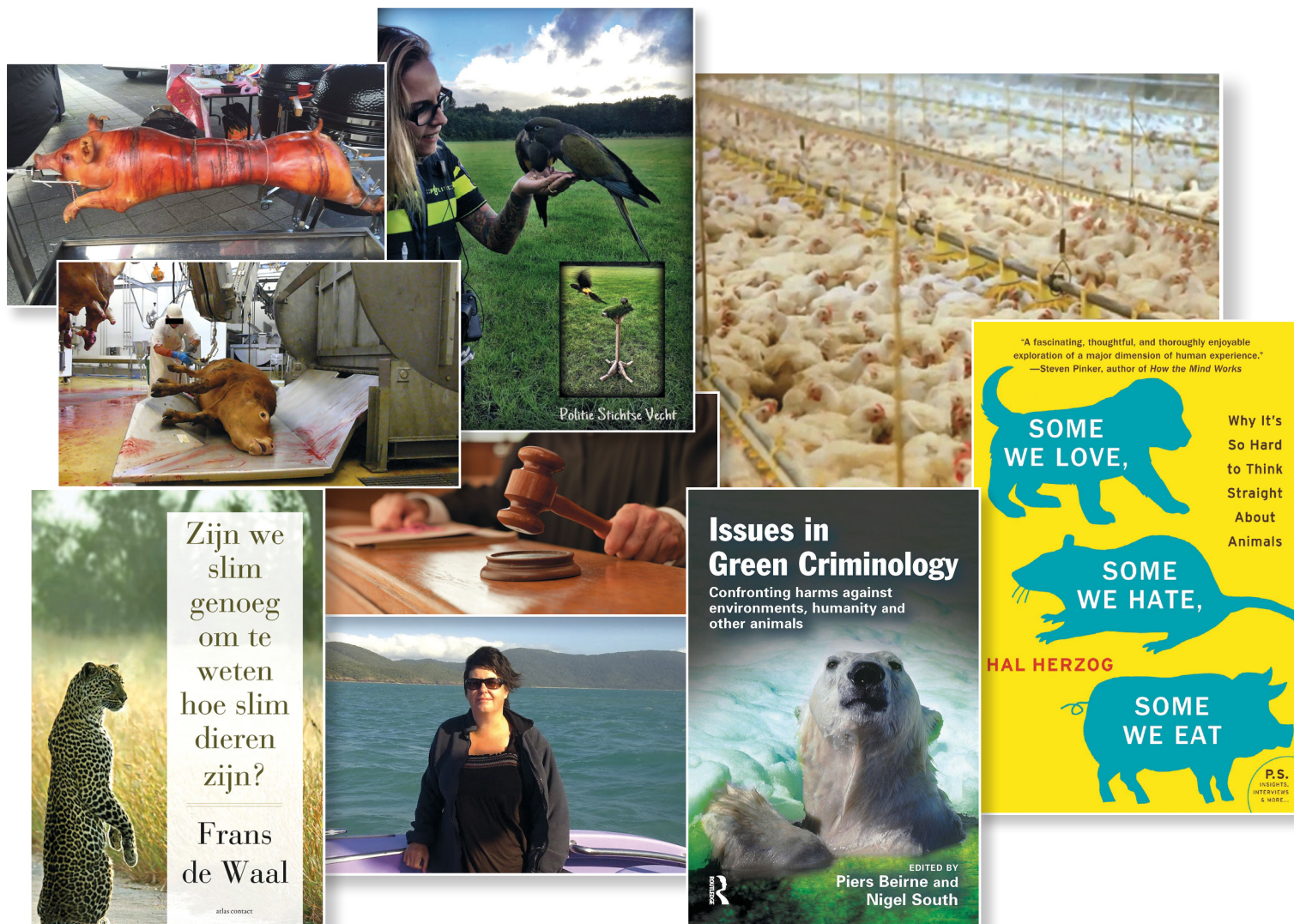
Ik heb al eens kort na het verschijnen van dit proefschrift een lans voor dit boek gebroken (Janssen, 2003). Voor zover ik weet is er een nooit een mooie handelseditie van verschenen. Om die reden grijp ik deze column aan om het werk van deze naar mijn mening intrigerende denker opnieuw onder de aandacht te brengen.

Dieren zijn geen dingen

In haar proefschrift begint Cazaux met een historische beschrijving van de manier waarop mensen lange tijd tegen andere soorten hebben aangekeken. Zij schetst hoe in een groot deel van de westerse geschiedenis andere dan menselijke dieren geobjectiveerd zijn. Dit gaat onder meer terug op joods-christelijke grondslagen, waarin de mens als heerser over andere dieren wordt gezien. Daarnaast heeft ook het ontkennen van de aanwezigheid van ratio, bewustzijn en taal bij andere dieren hieraan bijgedragen. Door secularisatie en het verlichtingsdenken heeft zich een andere visie op dieren ontwikkeld, maar de discussie en theorievorming over de morele status van andere dieren is pas echt van de grond gekomen in de jaren zeventig van de vorige eeuw.

Cazaux ontleent aan dat discours voldoende argumenten om te stellen dat andere dan menselijke dieren geen objecten zijn. Deze dieren doen er niet alleen toe omdat ze vaak een belangrijke rol spelen in het leven van mensen – dat zou

» *Is het begrip genocide niet van toepassing op de moderne veeteelt?*

antropocentrisch en speciësisistisch zijn – maar ze zijn op zichzelf de moeite waard. In dit verband heeft zij ook moeite met de woorden ‘mens’ en ‘dier’. Problematisch bij het conventionele gebruik van het woord dieren is, dat daarmee vaak alleen niet-menselijke dieren worden bedoeld. Er wordt een dichotomie gesuggereerd, maar mensen zijn natuurlijk ook dieren.

Met het predikaat ‘niet-menselijk’ is Cazaux niet gelukkig, omdat dit antropocentrisch is: in de eerste plaats zijn er mensen en dan volgt de rest van het dierenrijk. Ook als we alleen vanuit onze ‘eigen’ menselijke samenleving redeneren, moeten we erkennen dat daarin meer andere soorten een rol spelen dan de mens zelf: we eten het vlees en drinken de melk van dieren, gebruiken hun vacht om schoeisel en kledingstukken voor onze eigen naakte lijven te maken, halen ze in de intimiteit van ons gezin en huis om ons gezelschap te houden en in onze vrije tijd bewonderen we ze in de natuur of in dierentuinen. Deze bescheiden opsomming is niet limitatief.

Cazaux spreekt in het hele boek daarom consequent over *animals other than human animals*, afgekort *aothas*. In goed Nederlands: andere dan menselijke dieren. Ik geef direct toe dat het niet echt lekker bekt, maar inhoudelijk heeft ze mijns inziens wel een punt. Internationaal heeft de term inmiddels ook zijn weg in de literatuur gevonden.

Thematische verbreding

Cazaux stelt met klem dat er niet een hele nieuwe criminologie hoeft te komen. Zij pleit vooral voor een thematische verbreding van de criminologie. Daar ziet zij ook mogelijkheden voor. Zo bestaat in wat de ‘kritische criminologie’ wordt genoemd, veel aandacht voor processen van uithuizing, onderdrukking en discriminatie. Binnen die traditie

moet er wel nog een en ander gedaan worden om serieuze aandacht aan andere soorten te besteden, maar het zou een natuurlijke habitat kunnen zijn voor criminologen die de door Cazaux opgeworpen handschoen op willen nemen.

In haar boek werkt Cazaux een aantal voorbeelden uit van non-speciëcistische thema’s waar criminologen hun tanden in zouden kunnen zetten. De eerste is de al genoemde *cruelty link*: de hypothese dat er verband bestaat tussen het misbruik van andere dan menselijke dieren en wreedheid jegens mensen. Er kunnen twee stromingen worden onderscheiden: enerzijds wordt er verondersteld dat het misbruik van andere dan menselijke dieren samengaat met vormen van intermenselijk geweld binnen huishoudens, zoals huiselijk geweld en kindermishandeling; anderzijds wordt er ook beweerd dat mensen die in hun jonge jaren *aothas* misbruiken, in hun latere leven kans lopen een gewelddadige carrière te ontwikkelen.

Cazaux tekent bezwaar aan tegen het bestaande onderzoek op dit terrein, omdat ook hier sprake is van een antropocentrische invalshoek: er wordt in hoofdzaak bekeken in hoeverre het misbruik van andere dan menselijke dieren een indicator is voor intermenselijk geweld. Zij vindt het welzijn van *aothas* op zichzelf al voldoende reden om deze link verder te onderzoeken. Daarnaast is het belangrijk dat er niet alleen gekeken wordt naar huishoudens en ‘gezelschapsdieren’. Onderzoek naar de relatie tussen geweld tegen of misbruik van *aothas* en mensen kan ook plaats vinden in bijvoorbeeld slachthuizen, bij jagers of in de agrarische industrie.

Dubbelhartig

Wat dat laatste betreft, en dat is het tweede thema dat zij aandraagt, vraagt zij zich af in hoeverre het begrip genocide

» 'Hulp aan hen die het behoeven' bleek niet voor alle dieren te gelden

van toepassing is op de moderne veeteelt. De laatste jaren heeft de agrarische sector met een aantal grote crises te kampen gehad (BSE, dioxine, mond- en klauwzeer en varkenspest en nu weer het gedoe met de 'fipronil-eieren').

Een van de belangrijkste kenmerken van genocide, zoals gedefinieerd door de Verenigde Naties, is het streven naar vernietiging van een groep. Vernietiging kan fysieke uitroeiing betekenen, maar ook assimilatie, waardoor de groep als het ware ophoudt te bestaan. Tijdens de genoemde landbouwcrisis zijn op grote schaal *aothas* gedood omdat zij als 'verontreinigd' of 'besmet' werden gezien. Daarnaast is er van alles aan gedaan om tot een zo perfect mogelijk 'product' te komen, waarbij *aothas* zijn aangepast aan de vereisten van productielijnen in de agrarische industrie.

Dit soort voorbeelden roepen ongemakkelijke vragen op over moraliteit. Daarnaast is in literatuur van meer recente datum uitvoerig gewezen op de dubbelhartige houding van mensen jegens andere soorten, bijvoorbeeld op zeer lezenswaardige wijze door de psycholoog en antrozoöloog Hal Herzog in een boek met een titel die verder weinig aan duidelijkheid te wensen overlaat: *Some we love, some we hate, some we eat* (2010).

Die inconsequentheid komen we ook tegen in de veiligheidszorg. Zo is de dierenpolitie van meet af aan verweten dat het adagium 'hulp aan hen die het behoeven' blijkbaar niet voor alle dieren bleek te gelden. Critici spraken van een 'hamsterpolitie' – niet te verwarren met de 'caviapolitie', de door Bernard Welten gemunte term – omdat zij bevreesd waren dat er alleen aandacht zou zijn voor huisdieren en niet voor soorten die door mensen in de agro-industrie worden gehouden (Janssen, 2016).

Maar alleen een verbreding van het onderzoeksveld is niet voldoende. Er dienen andere disciplines bij de criminologiebeoefening te worden betrokken: het traditionele onderzoek richt zich op relaties tussen mensen, maar een aap kan moeilijk aan een slachtofferenquête worden onderworpen (Janssen, 2003). Onder meer de biologie, de etiologie en de diergeneeskunde zouden de criminologische gereedschapskist kunnen aanvullen.

Die methodologische verbreding noopt overigens ook tot zelfonderzoek. De vermaarde primatoloog Frans de Waal

gaat in zijn verleden jaar verschenen boek in op de prangende vraag of wij mensen eigenlijk wel slim genoeg zijn om te weten hoe slim dieren zijn. De ervaring leert dat wij lange tijd onze (beperkte) neus hebben opgehaald voor het intellect van andere dieren en zelfs ontkend hebben dat het er is, terwijl inmiddels anders is gebleken (De Waal, 2016).

Dapper

Cazaux is een geëngageerde criminologe. Maar wat ik bovenal waardeer, is haar dapperheid. Uit eigen ervaring weet ik dat mensen vaak nogal lacherig reageren op pleidooien voor aandacht voor het welzijn van andere soorten vanuit een criminologisch perspectief en in de veiligheidszorg. Onze onlangs overleden eerste korpschef, Gerard Bouman, vroeg mij jaren geleden eens naar aanleiding van een artikel van mijn hand over de hier besproken thematiek of hij nu een arrestatieteam voor agressieve goudvisjes op moest gaan richten. Daar heb ik toen eerst maar hard om gelachen. Het mooie was dat zich daarna wel een serieus gesprek tussen ons ontspon. Later liet hij mij merken dat een en andere hem wel aan het denken had gezet.

Dat laatste neem ik ook in breder verband waar: de tijden veranderen. Vandaag de dag zijn tal van Nederlanders lid van verenigingen die zich inzetten voor het milieu. Niet alleen voedselveiligheid, ook het welzijn van dieren is iets wat velen van ons bezighoudt. Anders had een dierenpolitie – ongeacht hoe het daarmee is afgelopen – ook nooit het levenslicht gezien. Dat we anders over dieren zijn gaan denken, hebben wij te danken aan de dapperheid van pioniers zoals Cazaux, die zich niet af laten schrikken door spot en hoon, maar rustig en kritisch blijven doordenken. <<

Literatuur

- Beirne, P., 'Animal rights, animal abuse and green criminology', in: P. Beirne & N. South (eds.), *Issues in green criminology. Confronting harms against environments, humanity and other animals*, Cullompton: Willan Publishin, 2007: 55-83.
- Cazaux, G., *Anthropocentrism and speciesism regarding animals other than human animals in contemporary criminology. Analysing the concept 'animal abuse in criminological science and Belgian legislation regarding the protection and welfare of animals*, Gent: University of Gent, Faculty of Law, 2001/2002.
- Herzog, H., *Some we love, some we hate, some we eat. Why it's so hard to think straight about animals*, London: Harper Perennial, 2010.
- Janssen, J. Bespreking van het proefschrift van Geertrui Cazaux, 'Anthropocentrism and speciesism regarding animals other than human animals in contemporary criminology. Analysing the concept "animal abuse" in criminological science and in Belgian legislation regarding the protection and welfare of animals', in: *Tijdschrift voor Criminologie*, nr 2, 2003: 204-210.
- Janssen, J., Beren op de weg. Het ontstaan van en commentaar op de dierenpolitie, in: *Cahier Politiestudies*, nr. 38, 2016: 157-175.
- Waal, F. de, *Zijn wij slim genoeg om te weten hoe slim dieren zijn?*, Amsterdam: Uitgeverij Atlas Contact, 2016.